

KULTURKRÓNIKA

AZ ÚJ MAGYAR SZELLEMI FRONT ÖSSZEOMLÁSA

Egy sajtósági irodalmi mozgalom jutott el rövid életének utolsó fejezetéhez. Az új népiesség írói egyesülése, az új szellemi front bomlott fel, most már vitathatatlanul annál az aktusnál, amelynél Zilahy Lajos, az írói tömörülés vezére búcsút vett harcai színhelyétől, a *Magyarországról*. Ez a lap többet jelentett az új szellemi front számára, mint amit általában egy fórum jelenthet írók és ideológusok számára. A Magyarország volt új eszmeiségük bölcsője és egyben koporsója is. Ez volt fegyverük és vértjük is, és ez testesítette meg számukra az élő kapcsolatot, amelyen át szólni igyekeztek a néphez és az urakhoz egyaránt. Fellépésük törvényszerűen ment végbe: akkor jelentkeztek a politikai közélet porondján írói felkészültségük teljében, amikor a társadalmi reformizmus kísérlete megmásított világképre törekedett. Az új népiesség jelentette azt a világszemléletet, amely a falu-város ellentét mesterségesen kicsiholt tüzével a „bűnös” városmorált akarta elhamvasztani. Ez a mozgalom nem a faluból nőtt ki, ha résztvevői között paraszti ivadékok értelmiségi sarjai is hangadók lettek. Az új szellemi frontot, amely a paraszttért igyekezett csatáját megvívni, nem egy osztály szociális forrongása dobta előre élcsapat gyanánt, hanem egy *felülről* irányított politikai hullám, amely a parasztot nem felszabadítani, hanem csak magával rántani akarta. A politika mindig biztos szimattal talál rá a jóhiszeműekre is meg a számítókra és így esik meg, hogy az új szellemi front is gyűlhelye más eszmék kiábrándultjainak, naiv lelkesedőknek, furfangos érvényesülőknél és meggyőződéses kombattánsoknak. Bizonyos, hogy sokukat elismerés illeti azért, mert hittek abban, amit csináltak és csak politikai tájékozatlanságuk volt nagyobb meggyőződésük hevéénél, amiért minden bizonnyal ők maguk tesznek leplezetlen szemrehányást utólag önmaguknak. Vajjon Zilahyban csalódtak-e, aki összetobozta őket, vagy az eszmében, amelyre fölesküdték, avagy a fogadkozásokban, amelyeket senki se váltott valóra? Nagy szavak emléke kisért a nagy nekilendülés korszakából, amikor még az ördöggel való cimborálás is jó volt, mert olykor az ördöggel is érdemes szövetkezni, ha a cél szentesíti az ördögöt. Papíron a népről volt szó és a földről, nem hárfázó arkangyalokra van szükség — mondták, — hanem földosztó politikusokra. És mert az új szellemi frontot fölülről teremtették meg és nem alulról, ahonnan a népkövetelések elindulnak, világos, hogy csak az ördöggel lehetett szövetkezni és nem a néppel, amely mitagadás, sosincs elragadtatva ama fiaitól, akik nadrágot húznak és az urakkal tárgyalnak az ő sorsáról. Az új szellemi front sorsa ennél fogva megpecsételődött attól a perctől kezdve, hogy nem népkövetelésekre, hanem kormányprogramra támaszkodott.

A napilap, amelynek hasábjain kialakultak az írói csoport törekvései, bizonyítéka annak, hogy mesterséges eszközökkel hívták életre az íróknak ezt a mozgalmát. Mert ez a mozgalom csak addig funkcionálhatott, amíg az aljátolt bázist maga alatt érezhette. Amint ez kicsúszott

„S a parancs állandóan a fülemben suttog: szövetkezz, ha veszendő magyarságunk érdeke kívánja, de fordíts háttal a hárfázó arkangyaloknak is, ha cserbenhagyták ennek a népnek alapvető követeléseit.” (Kodolányi János a Magyarországból.)

alóla, létjoga is megszűnt, mert a néphez ez volt az egyetlen, reális kapcsolata. Most derül ki a napnál is világosabban, hogy az új népiesség e mozgalma nem a népben gyökerezett, hanem, csak az írott szóban. Ez pedig nagy különbség.

Felvetődik a kérdés, mi idézte elő azokat a körülményeket, amelyek az új szellemi front létalapját megszüntették. Ha a mozgalom elindító rugóit megláttuk már a hatalmi politika szándékoltságában, ott kell keresnünk a bontó okokat is. Zilahy, amidőn magyarázatát keresi annak, hogy a *Magyarország* lapkiadó érdekeltsége mért változtatta meg eredeti magatartását az új szellemi front lapjának további kiadása kérdésében, nem gyökerénél fogja meg a kérdést és azt mondja, egyszerűen arról volt szó, hogy a vállalatnak döntenie kellett afölött, hogy mi a fontosabb számára: a pillanatnyi rideg üzleti szempont, vagy pedig a világszemlélet kérdése. Egyben megállapítja, hogy az elmúlt két esztendő alatt a, lapvállalat részéről *politikai bizalmatlanság* fejlődött ki azzal az irányzattal szemben, amelyet ő a lap átvételekor vállalt. Mindez igaz lehet, de ha így van, feleletet kell keresni arra a további kérdésre, mért fejlődött ki politikai bizalmatlanság és vajjon feltétlenül pusztán üzleti szempont-e az, ami elhatározásában a lapvállalatot vezette és nem egy másik világnézet, amelybe az üzlet fogalma is belefér, sőt ott realizálódik. Ha pedig a jelen választás inkább ígérkezett üzletnek, érdemes volna tudni, mért szűnt meg üzletiesége az új népiességnek, amely minden bizonnyal csak ezzel a tulajdonságával tudta eredetileg büvkörébe vonni a rideg tőkés vállalkozást. E sok kérdésre módfölött egyszerű a felelet:

Az új szellemi front akkor alakult ki a Magyarország hasábjain, amikor a kormányhatalom hozzáfogott a totális állam gondolatának megvalósításához. A feltörő szociális erők támadó tendenciái vonták maguk után a társadalmi védekezés és ellentámadás szükségét és tették indokolttá a polgárság előtt a fennálló termelési rend társadalmi berendezkedésének átszervezését. Az eddig uralkodó liberális humanista ideológia helyébe egy újabb világszemlélet szüremlett, amelynek világképe kifejezetlenül élt a vidék és a falu gondolatvilágában és amelyet már az ellenforradalmi idők igyekeztek életre kelteni. Az ellenforradalmi periódusban a tömegbázist a vidék és falu adta, de mert a parasztsztyály ellenforradalmi érdekvédelme a maga megfogalmazhatatlansága miatt a benne rejlő ellenmondásokkal csak homályosságot áraszthatott, új ornamensre volt szükség és az érdekvédelem pontosan értelmezhető fogalma helyére a fajvédelem fogalma került, amelybe minden belefért anélkül, hogy ezt a mindent meg is kellett volna szigoruan határozni. A parasztsztyagra, mint a nép gerincére szükség volt, tehát úgy kellett felértékelni, hogy a neki jutott szerepre kedvet kapjon. Az új ideológia csak a paraszt apológiáját hozhatta. Amidőn a társadalmi fasizálódás gépezete elindult, ismét a paraszt volt az, akire szükségképpen gondolni kellett, mert ő volt a nép, amelynek nevében hadat lehetett üzenni a városi kozmopolitizmusnak, amely a valóságban csupán a szabadelvűsége-t jelentette, az akadályt az előretörő fasizmus útjában.

Az új népiesség propagandistáira, az írókra, ehhez a rohamhullámhoz volt szükség. A parasztkérdés a népi sorsközösség problémájának tengelyébe került és a telepítéstervezetek vonták el a figyelmet a társadalmi fasizálás fokozatos léptei felől. Az új szellemi front lelkesen szolgálta a parasztpolitikát. Lehet, hogy csakugyan bíztak a telepítésben, szerintük abban az utolsó szalmaszálaban, amely megmenti a népet a pusztulástól. Bizonyos, hogy néha kétség fogta el őket és aggodalom:

„A veszély nyilvánvaló, — irták — a kormány szólamaiban elfér a legmerészebb reform, de elférhet a reform torzképe is. Telepítés, halljuk. De ki tudja, hogy a kormány nem a bankok nyakán rothadó földeket veszi-e meg magas áron? Száz családot telepítenek egy évben vagy tizezret? Letörrik a mai nagy bürokráciát, vagy rábizzák, hogy elaktázza a megújhódást? Vannak alkotó és vannak nyirbáló reformok. M. biztosítékunk van arra, hogy a kormánynak az új sajtótörvény nem lesz fontosabb, mint a népoktatás, a lakosság mezőgazdasági kiképzése?”

Egy kormányprogram valóban nem mindig jelenti azt, hogy abban nem fér el a program torzképe is. Ha egy kormányzat hatalmi beagyzódása végbemegy, nincs szükség többé a népszerűsítés sokszor túlméretezett arányaira. Jelszavak, amely egy kormányprogramban szükségképpen helyet kapnak, nyomban kellemetlenné és terhessé válnak, amint az visszahangozva a közvélemény szájából fölhangzik. Most is az történt, hogy a parasztkérdés megoldása nem történhetett olyképpen, ahogy azt eredetileg egy politikai program meghirdette. Az új népiesség hitvallói azonban az eredeti elgondolásokhoz ragaszkodtak és lapjuk a Magyarország belemerevedett az akkori formákba, nem tudta megtartani azt a hajlékonyságát, amelyet a politikai taktika megkívánt volna. Így állott elő olyan helyzet, hogy Zilahy már számolt a lap elleni rendszabályok eshetőségével is.

Itt kell figyelemmel lenni Zilahy ama megállapítására, hogy a lapvállalat részéről bizalmatlanság fejlődött ki azzal az irányattal szemben, amelyet ő két esztendeje, a lap átvételekor vállalt. Ez a magatartás szükségzerű. Hiszen a tőkés vállalat nem ellenzéki, hanem kormánytámogató politikához adta oda a lapját, mert üzleti érdeke ezt akkor így kívánta. Üzleti szempontjai ma is változatlanok, olyan lapot kíván kiadni, amely az üzlet lehetőségét hordja magában. Pillanatnyilag városi boulevard ujságot, esetleg ellenzékiekedőt, ha ez a jobb üzlet. Világnézet ebben a magatartásban is van, illetve a polgári liberális világnézetben zavartalanul helyet kap a szabad kereskedelem elve is. Tehát nem lehet azt állítani, hogy a lapkiadó az üzleti szempont és a világszemlélet kérdése között választott. A kettőt együtt megtartotta.

Más kérdés az, hogy mért nem üzlet ma már az új népiesség politikáját firtatni. Egyszerűen azért, mert az új népiesség divatja lehanyatlott és épp úgy megkonzerválódott, mint a reformpolitika, amely létrehozta. Az új népiesség ma már akkor sem cikk, ha az Atheneum továbbra is odaadja esti lapját az új szellemi frontnak. Az új szellemi front tovább figurálhatna, mint egy obsitos tömörülés, jelentősége azonban csak nem volna többé. A lap nincs meg, tehát széthullott a front és éppen Zilahynak az a megállapítása, hogy a dolog úgy hat, mintha a Magyarország hasábjain kialakult írói frontot szétszórták volna, öntudatlan bevállása az egész mozgalom talajtalanságának. Hiszen nem a parasztság szűnt meg, hanem csak egy hangadó fórum. Az új szellemi frontnak nem csak az a hibája, hogy nincs honnan, de az is, hogy nincs hová beszélni. Nem levegőből szedett állítás ez. Az új szellemi frontnak volt egy elméleti folyóirata, a *Válasz*. Ez a szemle már hosszú ideje különféle válságokkal küzd és amíg ezek a szemléleti és gyakran anyagi válságok a napilap gazdasági megalapozottságán át nem juthattak felszínre, addig & folyóiratból nyomban kiütköztek. Hol van ma már a *Válasz* közvélemény formáló ereje, hol az új népiesség, hangos, elterpeszkedő és gögös rátartisága benne. Szerény, csöndes, rágódó folyóirat lett, amit elhagyott a nyilvánosság anyagi kegye. Mi ez, ha nem bizonyosága egy irodalmi áramlat lehanyatlásának?

Az új szellemi frontot akkor, amidőn Zilahy Lajos elhagyja szerkesztői íróasztalát, sehol sem látjuk. Talán e magányos távozásban annál szembeötlőbb és tiszteletreméltóbb a hősi és bátor gesztus, amellyel utoljára a nagy romantikusok módjára visszasuhint az ellenségre. Zilahy tisztán és feddhetetlenül akar távozni. Kifejti azokat az okokat, amelyek áthidalhatatlanok voltak közte és a vállalat között: Ellentétbe jutott velük a kapitalizmus kérdésében. Meggyőződése szerint magyar népi politika és ezzel kapcsolatban egy új földbirtokreform kérdése nem tárgyalható anélkül, hogy a katolikus nagybirtok, a feudális főúri birtokrendszer, a magyar bankokrácia és a magyar munkáskérdés viszonya a független kritika hangján ne érintessék. Ellentét volt a német kérdésben is, amely számára *belső* magyar kérdés. Amikor a fajok kérlelhetetlen harcainak korszakát éljük, magyar író nem nézheti lázadó gondolatok nélkül, hogy a magyar élet igen sok pontján olyan erők nyomulnak előtérbe, amelyek a magyarságnak nemcsak szellemét, de nyelvét is fenyegetik. Végül nem egyeztek a zsidókérdés felfogásában sem, mert Zilahy úgy valjára, hogy a kérdéssel foglalkozni kell, vagy legalább is teljesen kitérni előle nem lehet. Meggyőződése szerint a magyarság mai legyengült helyzetében a legnagyobb örültség lenne, ha a magyarság testéből a magyar zsidóságot, mint újabb kisebbséget hasítanák ki. Számára a magyarság nem faji, hanem nyelvi és szellemi egység. Miután a nyelvi és szellemi egységnek legdöntőbb tényezője a magyar nép, amely a gazdasági pusztulás szélén áll, a magyar zsidóságnak csak azt a részét tartja igazán magyarnak, amely ezzel a réteggel vállal sorsközösséget. Ez a sorsközösség pedig nem jelenthet mást: európai értelemben vett szociális reformokért való küzdelmet a magyar nép oldalán.

Zilahy programja nem fért el egy tőkésvállalkozás üzleti számításában. Nem illett bele az uralkodó politika kialakult tervébe sem. Az új szellemi front csődje is bebizonyosodott. Most már csak azt volna érdemes tudni, hol akar Zilahy tovább harcolni azokért az elvekért, amelyekhez hű maradt és amelyeket nem adott föl. Ujvári László

A NYOLCVAN ÉVE HALOTT HEINE. „A szkeptikus tizennyolcadik század végén születtem — mondta Heine — és egy olyan városban (Düsseldorf), ahol ifjúságom idején nemcsak a franciák uralkodtak, hanem a francia szellem is.” A franciák uralma u. i. a jobbágyság megszüntetését, a hűbéri mult felszámolását, a polgári egyenjogúság bevezetését, a zsidók emancipációját jelentette. Heine, aki származása következtében az utóbbiak közé tartozott - („már bölcsőmben velem volt egész életre szóló utlevelem”) — Európa ama fiatal tavaszán nőtt fel, amikor a szabadság napja megtörte a hűbériség jegét. 1811-ben vagy 12-ben látta Napoleon bevonulását Düsseldorfba s ezt a ragyogó emléket sohasem törli ki emlékezetéből az idő. Szülei adnak szállást *Legrand* dobosnak, aki felidézi a lavinadörgéses Alpok átkelését, a piramisok égető homokját, s a Marseillaisét és a Ca írat játszsa.

Anyja, Jean Jacques Rousseau lelkes tanítványa, a XVIII. századbeli francia filozófusok csodálója, az ész kultuszában neveli. Arról álmodik, hogy Napoleon szolgálatának szenteli fiát. A császárság azonban megbukik. Ekkor szülei valamilyen hasznos bankári vagy kereskedői pályára szánják. A fiatalember azonban rendkívül közepes hajlamot tanúsít ebbe az irányba. 1816 júliusában, amidőn nagybátyjához küldik kereskedői tanulmányai folytatása céljából, — már költőnek érzi magát. Első szenvedései, amiket unokahuga, Amália iránti boldogtalan szerelme